

УДК 37.013.82:373-056.2/3:7(045)
DOI 10.31339/2413-3329-2019-2(10)-147-149

Лалак Наталія Володимирівна,
кандидат педагогічних наук, доцент,
Василінка Марія Іванівна,
старший викладач,
Майборода Ірина Емільянівна,
старший викладач,
Мукачівський державний університет, м. Мукачево

ВИКОРИСТАННЯ ПІСОЧНОЇ ТЕРАПІЇ НА УРОКАХ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ «МИСТЕЦТВО» В УМОВАХ ІНКЛЮЗІЇ

У статті розкрито особливості використання пісочної терапії у роботі з дітьми з обмеженими можливостями на уроках освітньої галузі «Мистецтво». Авторами з'ясовано, що одним із ключових принципів роботи в педагогічній пісочниці є принцип індивідуального підходу, який ґрунтується на врахуванні рівня розумового, психічного розвитку школярів, їх знань та вмінь, особливостей пізнавальних інтересів, потреб і схильностей, а також визначенні індивідуально-творчої траєкторії розвитку.

Ключові поняття: пісочна терапія, інклюзивне середовище, освітня галузь «Мистецтво», метод «sandplay».

Постановка проблеми. Ключовою метою сучасної освіти, як зазначено в Концепції Нової української школи, є збереження цінностей дитинства, гуманізація освітнього процесу, розвиток здібностей учнів, створення навчально-предметного середовища, що забезпечує психологічний комфорт і сприяє вияву творчості школярів. Орієнтація на врахування індивідуальних потреб, інтересів кожної дитини вимагає від педагогів знання інноваційних тенденцій та технологій навчання.

Одним із шляхів реалізації інноваційного підходу до навчання і виховання молодших школярів є, на нашу думку, використання на уроках освітньої галузі «Мистецтво» арт-терапевтичних технологій: музикотерапії, казкотерапії, ігрової та пісочної терапії. Пісочна терапія – це ключ до внутрішнього світу дитини, один із засобів виразити свої переживання, досліджувати світ, збудувати стосунки. Пісочна терапія є нетрадиційною і малопоширеною у початковій школі, але, як показує практика, володіє значним корекційно-розвивальним, освітньо-виховним та психотерапевтичним потенціалом. Особливо ефективною ця технологія є у роботі з дітьми з обмеженими можливостями, що навчаються в умовах інклюзії.

Аналіз актуальних досліджень і публікацій. Вперше принцип «пісочна терапія» був запропонований К. Юнгом. На його думку пісок символізує життя у всесвіті, а окремі піщинки – це люди та інші живі істоти. Мета пісочної терапії – не міняти і не переробляти дитину, не учити її спеціальним поведінковим навичкам, а дати можливість бути такою, якою вона є. Цікавими для нашого дослідження є наукові погляди Н. Сакович, яка ввела в науковий обіг поняття «педагогічна пісочниця». У своїх працях учена звертає увагу саме на виховний та навчальний потенціал цієї технології у роботі з дітьми різного віку.

Окремі аспекти використання педагогічної пісочниці висвітлені у науковому доробку Т. Павленко [5]. Науковець наголошує на дидактичній функції цієї технології, що передбачає формування предметних компетентностей молодших школярів у процесі ігрової діяльності з піском, та зазначає, що під час роботи учнів в пісочниці відбувається формування цілісного, сильного і здорового «Я» дитини, гармонізація загального психоемоційного стану учня, зниження тривожності, удосконалення координації рухів, дрібної моторики, формування навичок позитивної комунікації.

Питання використання пісочної терапії висвітлено в наукових роботах вітчизняних та зарубіжних учених, зокрема С. Баршнікової, Н. Бережної, Т. Грабенко, Н. Дікань, О. Зайви, Т. Зінкевич-Свстигневої, М. Кисельової, Л. Лебедевої, Т. Павленко, Н. Сакович, Л. Штейнхардт та інших. У дисертаційних дослідженнях І. Малишевської, Т. Мірошніченко, О. Сороки [7], Ю. Степури, О. Федій розкриті окремі теоретичні та практичні аспекти використання педагогічної пісочниці у професійній діяльності сучасного вчителя. Науковці стверджують, що перенесення традиційних педагогічних занять в пісочницю мають

певні особливості: істотно посилюється бажання дитини дізнаватися щось нове, експериментувати і працювати самостійно; розвиваються всі пізнавальні процеси, а також мова і моторика; удосконалюється розвиток предметно-ігрової діяльності, що в подальшому сприяє розвитку комунікативних навичок дитини.

Аналіз психолого-педагогічної літератури з досліджуваної проблеми свідчить про значний інтерес науковців та педагогів-практиків до використання у інклюзивному освітньому середовищі початкової школи інноваційних особистісно орієнтованих технологій, зокрема й пісочної терапії.

Мета статті: розкрити особливості використання пісочної терапії на уроках освітньої галузі «Мистецтво» в умовах інклюзивного середовища.

Результати дослідження. Обґрунтування дефініції «пісочна терапія» неможливе поза аналізом терапії як соціально-педагогічного феномену. Поняття «терапія» у широкому розумінні означає «лікувальне мистецтво», але останнім часом цей термін широко вживається в педагогічному значенні. Адаже за твердженням науковців «застосування незвичайного для шкільної практики терміна «терапія» не суперечить, а відповідає головній ідеї гуманістичної педагогіки – розвитку творчого потенціалу особистості» [2, с. 45]. Є численні наукові розвідки [2,3,4], в яких пісочна терапія розглядається як метод особистісного зростання дитини, розкриття її творчого потенціалу, створення психологічно комфортної атмосфери творчої діяльності. Педагогічна пісочна терапія – інноваційна технологія особистісно орієнтованого навчання та виховання молодших школярів, метою якої є активізація навчально-пізнавальної діяльності учнів, розвиток їх емоційної чутливої сфери, створення умов для індивідуально-творчого вияву особистості у процесі роботи в пісочниці.

У змісті дисциплін, що реалізують освітню галузь «Мистецтво» у початковій школі, провідна роль належить активній художній діяльності і творчому самовираженню учнів у сфері мистецтва. У Державному стандарті початкової освіти зазначено, що важливим завданням є пробудження у молодших школярів інтересу до мистецтва, залучення їх до художньо-творчої діяльності в музичному, образотворчому, хореографічному, театральному видах мистецтва. Саме на мистецьких уроках можна створити таке культурне середовище, яке сприятиме розв'язанню освітніх завдань, спрямованих на інтелектуальний, художній і творчо-практичний розвиток дітей з особливими освітніми потребами.

Ми вважаємо, що використання цієї технології у освітньому процесі початкової школи має низку переваг, а саме:

– практично кожна дитина, незалежно від соціального досвіду, може брати участь у роботі з піском, яка не вимагає жодних спеціальних умінь, здібностей до такого виду діяльності;

– педагогічна пісочниця виступає своєрідним зв'язком між педагогом та учнем. Це є особливо цінним при виникненні труднощів у спілкуванні з приводу складних особистісних

проблем, встановленні довірливих стосунків у форматі «вчитель - учень», налагодженні контактів при роботі з дітьми з обмеженими можливостями;

– педагогічна пісочниця є засобом переважно невербального спілкування. Особлива її цінність становить для молодших школярів із заниженою самооцінкою, підвищеною тривожністю і сором'язливістю, яким складно словесно описати свої переживання, думки, погляди, що помітно втрачають інтерес до навчання;

у більшості випадків робота в пісочниці викликає в учнів позитивні емоції, допомагає подолати апатію і безініціативність, сформуванню активну життєву позицію, сприяє стимуляції навчально-пізнавальної діяльності, знижує втомлюваність, негативні емоції [5, с. 95].

Сьогодні дуже популярним став метод «sandplay», що з англійської дослівно означає «пісочна гра». Власне, це той метод, завдяки якому діти з піску і невеличких фігурок будують свій індивідуальний і неповторний світ у мініатюрі. На уроках освітньої галузі «Мистецтво» молодші школярі виражають на піску те, що спонтанно виникає в їх свідомості. Ігри з піском дають учням змогу відчувати себе впевненими і вмілими: вони створюють нове, не бояться ламати старе і щось змінювати. У пісочниці створено оптимальні умови для розвитку творчого потенціалу дітей з обмеженими можливостями, активізації їх просторової уяви, тренування дрібної моторики. В деяких випадках гра з піском є провідним методом корекції (до прикладу, за наявності у дитини з ООП поведінкових або емоційних порушень). У інших випадках – як допоміжний засіб при розвитку сенсомоторики, при активізації до дії, для зняття психоемоційної напруги, нервозності. Молодші школярі в процесі пісочної гри виражають свої найглибші емоційні переживання, звільняються від страхів; граючи з піском, вони самостверджуються. Науковці [2;3;4] обґрунтовують основні принципи ігор на піску:

1. Створення природного стимулюючого середовища, в якому дитина відчуває себе комфортно і захищено, виявляючи творчу активність. Для цього слід добирати завдання, що відповідають можливостям дитини; формулювати інструкцію до ігор в казковій формі; виключати негативну оцінку її дій, ідей, захоплюючи фантазію і творчий підхід.

2. «Пожвавлення» абстрактних символів: літер, цифр, нот тощо. Реалізація цього принципу дозволяє сформуванню і посилити позитивну мотивацію до уроків і особистісну зацікавленість дитини в те, що відбувається.

3. Реальне «проживання», програвання різних ситуацій разом з героями із сюжету пісні, казковими героями (до прикладу, «Ходить гарбуз по городу»). На основі цього принципу здійснюється взаємний перехід уявного в реальне і навпаки.

Як показує практика, на уроках освітньої галузі «Мистецтво» можна запропонувати учням такі завдання: створити аплікації з кольорового піску, викласти візерунки, створити композиції із використанням природного матеріалу, штучних рослин. Прикладом творчих завдань є моделювання з піску сюжетів прослуханої пісні з використанням дрібних предметів, розповідь

казок та оповідань за змістом, малювання на піску при слуханні музики тощо. На уроках учні можуть також створити «живі» картини на піску на теми «Мій дім», «Моя вулиця», «Дари осені» тощо. Малювання на піску дає широкі можливості розуміння такого поняття як «симетрія». Використовуючи відбиток кисті рук, діти можуть зображувати симетричні предмети, наприклад метелики, квіти тощо. При цьому вони усвідомлюють, що симетрично – це однаково, подібно з лівого і правого боку, неначе відбиток у дзеркалі. Пісочна терапія дає можливість формувати відчуття ритму в процесі зображення візерунків з кольорового піску або малюванні дерев у парку.

До прикладу, цікавою на наш погляд є вправа в педагогічній пісочниці «Закопування секретиків». Для її проведення потрібно: ящик з піском, геометричні форми, різні «чарівні камінці» предмети; магнітофон, запис із спокійною музикою. Завдання цієї вправи: корекція психічних процесів (увага, пам'ять, мислення, закріплення сприйняття кольору); розвиток зв'язної мови; розвиток дрібної моторики рук і тактильних відчуттів; удосконалення умінь і навик практичного спілкування; розвиток фантазії. Змоделюємо цю вправу на практиці.

Вчитель або асистент учителя заздалегідь закопує в пісок «чарівні камінчики доброти» різного кольору. Школярам дається пензлик, якщо пісок сухий, або руками, якщо пісок мокрий, і вони по черзі починають відкопувати «секретики». В процесі розкопок по частинах камінчика, що відкриваються, дітям потрібно описати його колір, потім узяти «чарівний камінчик доброти» в руку, потримати і передати іншому - поділитися добротою камінчика і своєю добротою зі всіма іншими. Після закінчення роботи вчитель пропонує вимити руки, сісти за парти, взятися за руки і поділитися враженнями. Слід зазначити, що у процесі роботи в педагогічній пісочниці діти позбавляються емоційної напруги, знижується рівень їх тривожності, розвивається впевненість у власних силах. Можна також ускладнити завдання: до кольору підібрати відповідний іменник (червоний-помідор, олівець, шарф та ін.).

Висновки і перспективи подальших досліджень. Таким чином, нові вимоги до сучасної освіти потребують нових підходів до організації життєдіяльності дітей з особливими освітніми потребами. Як показує практика, ефективним помічником для процесу індивідуалізації молодших школярів на уроках освітньої галузі «Мистецтво» в інклюзивному середовищі є пісочна терапія. Її головний принцип - створення вільного й захищеного простору, у якому учні з різними нозологіями можуть виражати та досліджувати власний світ, перетворюючи свій досвід і свої переживання. Заняття з піском поліпшують емоційний стан дітей: гіперактивних пісок врівноважує, скутих – розслаблює, тривожних – заспокоює. Нами з'ясовано, що корекційно-розвивальний напрям використання педагогічної пісочної терапії орієнтований на розвиток пізнавальної, емоційної вольової сфер дитини, соціалізації особистості, розвиток дрібної моторики рук і кінестетичної чутливості, корекцію та профілактику психоемоційних порушень шляхом включення у різні форми ігрової діяльності та спілкування.

Список використаних джерел

1. Галайдіна Г. С. Мандри у пісочному царстві / Г. С. Галайдіна // Освіта та розвиток обдарованої особистості. – 2017. – № 7/8. – С. 14-16.
2. Грабенко Т. Чудеса на піску / Т. Грабенко, Т. Зінкевич-Євстигнеєва. - К. : Ред. загальнопед. газ., 2004. – 128 с
3. Гречишкіна А. Пісочна психотерапія / А. Гречишкіна, Н. Коваленко // Палітра педагога. – 2010. – № 5. – С. 10-14.
4. Іваннікова С. Пісочна терапія. Розмаїття поглядів і підходів / С. Іваннікова // Психолог. – 2012. – № 7. – С. 40-42.
5. Лалак Н. В. Теоретичні аспекти використання педагогічної пісочної терапії у роботі з молодшими школярами / Н. В. Лалак, А. І. Вошковец, Н.М. Томишинець, // Освіта і формування конкурентоспроможності фахівців в умовах євроінтеграції : збірник тез доповідей за матеріалами III Міжнародної науково-практичної конференції (м. Мукачево, 24-25 жовтня 2019 року) / гол. ред. Т.Д. Щербан. – Мукачево : МДУ, 2019. – С.94-95.
6. Павленко Т. В. Пісочна терапія у роботі з учнями / Т. В. Павленко // Шкільному психологу. Усе для роботи. – 2015. – № 9. – С. 21-22.
7. Сорока О. В. Теоретичні і методичні засади підготовки майбутніх учителів початкової школи до використання арт-терапевтичних технологій : дис. ... докт. пед. наук : 13.00.04 / Сорока Ольга Вікторівна. – Тернопіль, 2016. – 534 с.

References

1. Halaydina, H. S., 2017. Mandry u pisochnomu tsarstvi [Travels in the Sand Kingdom]. *Education and development of gifted personality*, 7/8, pp. 14 - 16.
2. Hrabenko, T. and Zinkevych-Yevstyhneyeva, T. 2004. *Chudesa na pisku [Miracles in the Sand]*. Kyiv: Editorial Board of General Educational Newspapers.
3. Hrechyshkina, A. and Kovalenko, N. 2010. Pisochna psykhoterapiya [Sand psychotherapy]. *The palette of the teacher*, 5, pp. 10-14.
4. Ivannikova, S. 2012. Pisochna terapiia. Rozmaittia pohliadiv i pidkhodiv [Sand therapy. Diversity of views and approaches]. *Psychologist*, 7, pp. 40-42.
5. Lalak, N. V., Voshkovts, A. I. and Tomyshynets', N.M. 2019. Teoretychni aspekty vykorystannya pedahohichnoyi pisochnoyi terapiyi u roboti z molodshymy shkolyaramy [Theoretical aspects of the use of pedagogical sand therapy in the work with younger students]. In: T.D. Shcherban, ed., *Education and Formation of Competitiveness of Experts in the Conditions of European Integration: International Scientific and Practical Conference*. Mukachevo, October 24-25. Mukachevo: MSU.
6. Pavlenko, T. V. 2015. Pisochna terapiya u roboti z uchnyamy [Sand therapy in working with students]. *A school psychologist. All for work*, 9, pp. 21-22.
7. Soroka, O. V. 2016. *Teoretychni i metodychni zasady pidhotovky maybutnikh uchyteliv pochatkovoyi shkoly do vykorystannya art-terapevtychnykh tekhnolohiy [Theoretical and methodological principles for the preparation of future primary school teachers for the use of art-therapeutic technologies]*. Doctor of Pedagogical Sciences. Ternopil.

В статті раскрыты особенности использования песочной терапии в работе с детьми с ограниченными возможностями на уроках образовательной области «Искусство». Авторами установлено, что одним из ключевых принципов работы в педагогической песочнице является принцип индивидуального подхода, который основывается на учете уровня умственного, психического развития школьников, их знаний и умений, особенно познавательных интересов, потребностей, а также определения индивидуально-творческой траекторией развития.

Ключевые понятия: песочная терапия, инклюзивная среда, образовательная область «Искусство», метод «sandplay».

The analysis of the psychological and pedagogical literature on the problem under study shows the considerable interest of scientists and pedagogues-practitioners in the use of innovative personal-oriented technologies, including sand therapy, in the inclusive educational environment of primary school. The authors found that pedagogical sand therapy is an innovative technology of personally oriented education and education of younger students, the purpose of which is to enhance the students' educational and cognitive activity, to develop their emotional sensory sphere, to create the conditions for individual and creative work. As practice shows, one of the key principles of work in the sand therapy is the principle of individual approach, based on taking into account the level of mental, mental development of students, their knowledge and skills, peculiarities of cognitive interests, needs and inclinations, as well as determining the individual creative trajectory of development. At the lessons of the educational branch of "Art" children with disabilities can be offered the following tasks: to create applications from colored sand, to lay out patterns, to create compositions using natural material, artificial plants. Examples of creative assignments include modeling of sand on the subjects of a listening song using small objects, storytelling and content stories, drawing on sand while listening to music, and more. Teaching with sand improves the emotional state of children: hyperactive sand balances, shrinks - relaxes, anxious - calms. The authors believe that using this technology in the elementary school education process has several advantages, namely: children with disabilities can participate in sand work that does not require any special skills, abilities for such activity; pedagogical sandbox is a kind of connection between teacher and student, it is a means of mostly non-verbal communication; in most cases, work in the sandbox evokes students' positive emotions, helps to overcome apathy and uninitiated, to form an active life position.

Key words: sand therapy, inclusive environment, arts education, sand play method.

УДК 373.2.015.311:79(045)

DOI 10.31339/2413-3329-2019-2(10)-149-152

Михайлова Катерина Василівна,
старший викладач,

Микуліна Антоніна Костянтинівна,
старший викладач,

Волошин Надія Петрівна,
старший викладач,

Мукачівський державний університет, м. Мукачеве

БУДІВЕЛЬНО-КОНСТРУКТИВНІ ІГРИ ЯК ЗАСІБ ПЕДАГОГІЧНОГО ВПЛИВУ НА ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ ДОШКІЛЬНИКА

У статті висвітлена проблема впливу будівельно-конструктивних ігор на формування особистості дошкільників та проаналізовано педагогічні умови організації та керівництва будівельно-конструктивними іграми як засобу формування особистості дошкільника. У будівельно-конструктивних іграх наявний величезний потенціал для повноцінного розвитку дитини. Вони сприяють самоствердженню дитини, розвитку наполегливості, прагненню до успіху, формують різноманітні мотиваційні якості. Під час ігор з будівельним матеріалом дошкільник отримує не лише задоволення, у нього формується здатність активно пізнавати світ, планувати і контролювати свою діяльність.

Ключові слова: особистість, гра, будівельно-конструктивні ігри, ігрова діяльність, керівництво іграми, сфери психічного розвитку.

Постановка проблеми. У сучасному інформаційному і технологічному суспільстві особливої актуальності набувають проблеми формування гармонійної, всебічно розвиненої особистості, якій притаманні високий інтелектуальний розвиток, відповідний рівень етичної культури, конструктивної поведінки,

самосвідомості та відповідальності. Дошкільне дитинство – у сенсі формування особистості – унікальний і своєрідний період життя дитини. Він закладає основи образного сприймання світу як повного несподіванок і таємниць. Для дошкільників характерним є інтенсивний фізичний і психічний розвиток, формування